

Det spetsställda ledets funktion i satsfläta med relativsats

Filippa Lindahl

Artikeln handlar om satsfläta med relativsats i svenska och det spetsställda ledets funktion i sådana konstruktioner. I artikeln rapporteras resultat från en undersökning av 100 satsflätor från vardagssamtal och radio. Undersökningen visar att det spetsställda ledet ofta utgör *aboutness-topik* (Reinhart 1981), men att det också kan vara satsens *rema*. I spetsställning i huvudsats kan det spetsställda ledet vara kontrastivt, men behöver inte vara det, utom när ledet varken utgör topik eller rema. I lokal spetsställning fungerar tids- och rumsadverbial ofta som *scenbyggare* (Andréasson 2007: 81ff), men den funktionen finns inte representerad bland de spetsställda leden i undersökningen. I en klar majoritet av exemplen är spetsställningen tydligt diskursmotiverad, men det finns också exempel där satsflätan bildats genom relativisering och spetsställningen främst verkar ha en syntaktisk funktion. Undersökningen visar också att den underordnade satsen spelar roll för möjligheterna att bilda satsfläta. Begränsningarna är starkare på satsfläta med relativsats än på satsfläta med *att*-sats.

Nyckelord: extraktion, informationsstruktur, relativsats, satsfläta, spetsställning, svenska

1 Inledning och bakgrund¹

I danska, norska och svenska förekommer satsfläta med relativsats, där ett led vars grammatiska funktion bestäms inuti en relativsats realiseras utanför relativsatsen (t.ex. Wellander 1939: 503ff, Allwood 1976, Teleman m.fl. 1999 band

1. Jag tackar deltagarna vid Grammatik i Norden 2016, liksom tre anonyma granskare och Maia Andréasson, Elisabet Engdahl och Henrik Rosenkvist för hjälpsamma kommentarer och värdefulla synpunkter.

4: 423–424).² I (1) visas ett svenskt exempel, som är hämtat från ett samtal där två personer diskuterar vart de ska gå.

- (1) A₁: vi kan gå upp på berget
 B₁: vad är det?
 A₂: slagghögen bakom stålverket
 B₂: ja där har jag inte varit
 A₃: *det* är det inte många [som har ___]
- (Samtal, sept. 2015)

I A3 finns ett led, *det*, som är direkt objekt till verbet *ha* i relativsatsen, men som spetsställt. I exemplet är det spetsställda ledet kursiverat, och positionen där ledets grammatiska funktion bestäms är markerad med understreck.

Satsfläta med relativsats är omöjligt i de flesta av världens språk, vilket har föreslagits bero på universella syntaktiska restriktioner (t.ex. Ross 1967, Chomsky 1973, 2001). I de fastlandsskandinaviska språken, där den här typen av satsflätor ändå förekommer, finns också begränsningar. Erteschik-Shir (1973) uppmärksammar exempelvis kontrasten i (2) i danska.

- (2) a. Det kender jeg mange der har gjort.
 b. *Det har jeg peget paa mange der har gjort.
- (Erteschik-Shir 1973: 63–64)

Exempel (2a) där relativkomplexet är komplement till *kende* är acceptabelt, medan (2b) där det är komplement till *pege på* är oacceptabelt.

Erteschik-Shir (1973, 1982) menar att det inte är meningsfullt att tala om en strukturell skillnad mellan relativsatserna i (2a) och (2b), utan att semantik/pragmatik är det som skiljer dem åt, och att kontrasten har att göra med den underordnade satsens funktion. För att det ska vara möjligt att bilda satsfläta krävs enligt Erteschik-Shir att den konstituent som ledet spetsställs ur är tillräckligt prominent i diskursen.

Vad gäller det spetsställda ledet har Engdahl (1997) visat att spetsställningen i satsfläta med relativsats ofta är diskursmotiverad; det spetsställda ledet är vanligen topik eller rema. Jensen (2002), som undersöker alla typer av

2. På danska används termen *sætningsknude*, och på norska *setningsknute*. Se bland andra Erteschik-Shir (1973, 1982) och Christensen & Nyvad (2014) för danska och Koch Christensen (1982), Taraldsen (1982), och Faarlund, Lie & Vannebo (1997) för norska.

satsflätor, diskuterar också deras informationsstruktur, och kommer fram till att det prototypiskt är fråga om en topic-comment-struktur. Jensen studerar liksom Erteschik-Shir danska.

Tidigare forskning pekar alltså på att informationsstruktur och pragmatik spelar en roll för möjligheterna att bilda acceptabla satsflätor, men det råder delade meningar om på vilket sätt. Vissa forskare utgår ifrån ett syntaktiskt perspektiv, men menar att en fullständig analys också innefattar pragmatik och informationsstruktur (t.ex. Platzack 1999). Goldberg (2006) menar däremot att restriktioner på satsflätor i de flesta fall beror på att det uppstår en pragmatisk krock mellan spetsställningskonstruktionen och andra konstruktioner som är inblandade, exempelvis en relativsatskonstruktion, och att informationsstruktur och språkprocessning kan förklara vilka satsflätor som är tillåtna utan hänvisning till syntaktiska restriktioner.

Goldbergs förklaring är kopplad både till den underordnade konstituentens och det spetsställda ledets funktioner. Analysen bygger på antagandet att spetsställda led i satsflätor är i diskursprominenta positioner, och Goldberg menar att det är därför en pragmatisk krock uppstår om ledets ordinarie plats finns i en del av meningen som inte är diskursprominent.

Om begränsningar på satsflätor åtminstone delvis ska följa från generella informationsstrukturella principer är en intressant fråga alltså vilken funktion spetsställda led har. Kan vi förklara vilka led som kan spetsställas utifrån ledens informationsstrukturella funktion? När det gäller studiet av satsfläta med relativsats blir de fastlandsskandinaviska språken speciellt intressanta i det här sammanhanget. Eftersom sådana satsflätor förekommer i spontant språkbruk i de fastlandsskandinaviska språken har vi ett underlag för undersökningar av spondandata med kontext.

I den här artikeln undersöker jag två frågor om det spetsställda ledet i satsfläta med relativsats utifrån ett sådant material.

1. Fyller spetsställning i satsfläta med relativsats samma funktion(er) som lokal spetsställning?
2. I vilka kontexter förekommer spetsställning ur relativsats? Är den alltid diskursmotiverad?

Undersökningen är ett bidrag till diskussionen om den roll informationsstrukturen spelar för möjligheten att bilda satsflätor mer generellt.

Undersökningsmaterialet, som beskrivs mer ingående i avsnitt 2, kan delas in två huvudtyper baserat på den syntaktiska mekanism som ger upphov till

satsflätningen: spetsställning till fundamentet i huvudsats och relativisering ur relativsats, som jag tänker mig också involverar en sorts spetsställning. Typerna behandlas var för sig i avsnitt 3 och avsnitt 4. Avsnitt 3 behandlar informationsstrukturen vid spetsställning i huvudsats, och jag jämför här spetsställda led i satsfläta med relativsats och spetsställda led i lokal spetsställning, dvs. spetsställning där luckan och det spetsställda ledet finns i samma sats. I vissa fall gör jag också jämförelser med satsfläta med *att*-sats. Avsnitt 4 behandlar relativisering ur relativsats mot bakgrund av genomgången av informationsstrukturella funktioner i avsnitt 3. I avsnitt 5 ger jag några sammanfattande kommentarer och diskuterar resultaten.

2 Material

Undersökningen som presenteras i artikeln är baserad på spontant producerade satsflätor. Dessa är hämtade från ett material om 270 satsflätor som jag samlat in mellan 2011 och 2016 som en del i en större undersökning om satsfläta med relativsats (Lindahl 2017). Talspråksexemplen i detta större material (161 stycken) kommer från vardagssamtal, radio och tv, och skriftspråksexemplen (109 stycken) från skönlitteratur, tidningstext och sociala media. Exempel från materialsamlingen följs alltid av en källnotering i parentes, som i (1). Exempel som ges utan sådan notering är konstruerade.

Vad gäller insamlingen av materialet är talspråksexemplen nedtecknade efter spontant lyssnande, dvs. att jag har samlat in satsflätor som jag observerat i min vardag.³ Detsamma gäller somliga av skriftspråksexemplen, men den delen av exempelsamlingen innehåller också en del satsflätor som samlats in via riktade sökningar efter särskilda exempeltyper.

Eftersom den större materialsamlingen är heterogen och insamlingen av skriftspråksmaterialet i viss mån varit styrd av att jag letat efter någon särskild typ av exempel är den ett dåligt underlag för generaliseringar om vad som är vanligt och ovanligt. De 100 först insamlade satsflätorna från talspråksmaterialet utgör därför det primära underlaget för de resultat som rapporteras i artikeln, och speciellt när jag rapporterar om hur vanligt något är, är det den delmängden som avses.⁴ Jag refererar till de 100 exemplen som *delmaterial A* i det följande.

3. Många av exemplen är hämtade från samtal där jag själv är samtalsdeltagare, men ingen av satsflätorna är producerad av mig.

4. Med tanke på insamlingsmetoden ska generaliserbarheten av resultat baserade på delmaterialet naturligtvis inte heller överskattas.

3 Spetsställning i huvudsats

I en stor del av exemplen i delmaterial A, 93 av 100, utgörs spetsställningen av flyttning till positionen före det finita verbet i en huvudsats, dvs. positionen som kallas fundament i den skandinavistiska tradition som följer Diderichsen (1946), och Spec-CP i modern generativ grammatik.

Det finns ett flertal sätt att se på den diskursiva funktionen hos led som står i den här positionen. Det antas exempelvis ofta att led som står här typiskt utgör gammal information, bakgrundsinformation eller satsens tema (i Pragskolans bemärkelse, se Daneš 1974), eller att ledet är en topik av en eller annan sort. Även rematiska led kan realiseras i Spec-CP i huvudsatser.

Hur man väljer att beskriva ledets funktion beror delvis på om man vill karaktärisera det spetsställda ledets relation till kontexten (t.ex. gammal information) eller om man främst inriktar sig på ledets funktion i yttrandet. I den här undersökningen är jag intresserad av det senare av dessa alternativ, alltså det spetsställda ledets funktion i yttrandet. I min analys använder jag termerna *aboutness-topik*, *rema*, *scenbyggare* och *kontrast*. Dessa definieras mer utförligt nedan.

3.1 *Aboutness-topik* och *rema*

Reinhart (1981) definierar *topik* som det uttryck vars referent en sats kan sägas handla om. Jag kommer här att kalla en sådan topik för en *aboutness-topik*.⁵ I Annas yttrande i (3) är exempelvis frasen *den aboutness-topik*, och syftar tillbaka på boken om sjöhästar som nämnts i föregående yttrande.

- (3) Thomas: Var är den där boken om sjöhästar som du lånade på biblioteket?
 Anna: [A-TOP Den] står i bokhyllan.

Ett test som ofta fungerar för att identifiera en *aboutness-topik* är att försöka bädda in satsen som ska undersökas i en *about*-mening (Reinhart 1981: 65).

(4) Test för *aboutness-topik*

Satsen kan parafrastras med en *about*-mening som i *Hon sa om {DP} att {XP}*.

5. *Aboutness-topik* överlappar delvis med *tema* och andra typer av *topik* som diskuterats i litteraturen. För en översikt över informationsstrukturella termer och begrepp, se Vallduvi & Engdahl (1996) och Andréasson (2007).

About-meningen signalerar att nominalfrasen är aboutness-topik i den underordnade satsen, dvs. att den underordnade satsen i *about*-meningen handlar om nominalfrasens referent. Enligt Reinhart innebär det att en sats bara kan parafraseras med en *about*-mening med ett naturligt och välformat resultat om nominalfrasen kan vara dess topik.

Testet bekräftar att frasen *den* är en naturlig aboutness-topik i Annas yttrande i (3), eftersom *about*-meningen i (3') är en naturlig omskrivning.

(3') Anna sa om {den} att {den står i bokhyllan}.

I delmaterial A är aboutness-topik den vanligaste funktionen för det spetsställda ledet i satsfläta med relativsats. Ett exempel finns i (5).

(5) där borta är det ett annat träd där äpplena är mogna och [_{A-TOP} dom äpplena] är det egentligen ingen [som gillar __]
(Samtal, sept. 2014)

Satsflätan finns i exemplets andra huvudsats, och vi kan tänka oss att den satsen handlar om den referent som topikfrasen *dom äpplena* denoterar. Testet för aboutness-topik styrker en sådan tolkning.

(5') Hon sa om {dom äpplena} att {det egentligen inte är någon som gillar dom}.

I lokal spetsställning i svenska, norska och danska kan spetsställda topikfraser vara icke-kontrastiva (se Engdahl & Lindahl 2014). Exemplet från svenska i (6) illustrerar detta.

(6) A: Var är cykeln?
B: [_{A-TOP} Den] ställde jag __ i garaget.
(Engdahl & Lindahl 2014: 2)

Här ställer A en fråga om en cykel. I B:s svar har det anaforiska pronomenet *den*, som är yttrandets aboutness-topik, spetsställt. Det som är intressant här

är alltså att spetsställningen inte ger upphov till någon kontrast, vilket annars är vanligt vid spetsställning i många språk, exempelvis engelska.⁶

Icke-kontrastiva topikfraser förekommer också i satsfläta med relativsats, vilket illustreras i (7).

- (7) A: måste inte brödet ligga på en sån? [visar en liten assiett]
 B: [_{A-TOP} det] tycker inte JAG men [_{A-TOP} det] kanske det finns dom
 [som tycker __]
 (Samtal, juni 2015)

Exemplet är hämtat från ett samtal där A och B är i färd med att duka middagsbordet. A:s fråga aktualiserar propositionen BRÖDET MÅSTE LIGGA PÅ EN ASSIETT. I B:s yttrande uttrycks denna proposition som topik i två satser, båda gångerna i form av ett spetsställt anaforiskt pronomen. I den första satsen, där spetsställningen är lokal, sägs om propositionen att B inte tycker så. I satsflätan, som utgör den andra delen av yttrandet, fyller B på med att det kanske finns andra som inte håller med henne: det kanske finns dom som tycker att brödet måste ligga på en assiett. I satsen med lokal spetsställning i B:s yttrande finns kontrastbetoning på subjektet, men i själva satsflätan är varken den spetsställda topikfrasen eller subjektet kontrastivt.

När det spetsställda ledet är aboutness-topik utgörs det ofta av en definit DP, men även andra frastyper förekommer (se Lindahl 2010 för en översikt). Exempelvis kan en hel CP spetsställas, som i B:s yttrande i (8).

- (8) A: det är nog tänkbart att man kan (.) förstöra rätt mycket på det sättet (.) att en del arter (.) blir (.) mer eller mindre utrotade genom att man förstör biotopen
 det kan alltså tänkas
 B: men [_{A-TOP} hur stora miljökonsekvenserna blir] är det ingen [som kan svara på __ idag] eftersom det här är första gången nån får tillstånd att bryta metaller på havsbotten
 (Vetenskapsradion, 29 april 2014)

6. I motsvarande engelska exempel i (i) går det bra att spetsställa ett demonstrativt pronomen, *that*, men inte *it*.

(i) A: Where did you put the bike?
 B: {*That* | **It*} I put in the garage.

Testet för aboutness-topik fungerar bara för nominalfraser, men om vi tillåter oss att skriva om den spetsställda underordnade frågan till *den frågan* kan vi se att satsflåtan verkar kunna parafraseras med en *about*-mening.

(8') B sa om {den frågan} att {det inte är någon som kan svara på den idag}.

När den underordnade satsen skrivits om, ser vi att resten av satsflåtan kan fungera som en kommentar som utsägs om den frågeställning den underordnade frågan introducerar, nämligen ett konstaterande att ingen kan besvara den. Ur den synvinkeln kan vi se det som att själva frågeställningen är det som satsflåtan säger något om, men att frågeställningen kan uttryckas med olika topikfraser, antingen som underordnad fråga eller som nominalfras. Detta att ledet måste formuleras om avslöjar något intressant. Samtidigt som det spetsställda ledet i någon mening alltså fungerar som aboutness-topik har det ytterligare en funktion. Man kan se det som att B i och med sitt yttrande i (8) både introducerar en ny frågeställning – den som aktualiseras av den underordnade frågan – och säger något nytt om frågeställningen. Den underordnade frågan får därmed två funktioner. I ett tidigare arbete (Lindahl 2011) argumenterar jag för att spetsställda underordnade satser ofta fungerar som *utvecklande topik* i satsflåtor. Det spetsställda ledet i (8) är ett exempel på just en sådan topik; det fungerar som aboutness-topik samtidigt som det introducerar en ny frågeställning i diskursen.

I lokal spetsställning kan det spetsställda ledet i vissa fall utgöra svar på en fråga som aktualiserats i kontexten, som i (9). Exemplet är från ett radiosegment om terrorattackerna i Paris den 13 november 2015, och reportern återger en sekvens från en intervju.

(9) och när jag frågade hur hon kände det idag sa hon ”nä [_{REMA} RÄDD] är hon inte ___”

(P1 Godmorgon världen, 15 nov. 2015)

Led som på detta sätt bidrar med den information som efterfrågas i kontexten utgör yttrandets *rema*. I delmaterial A finns ett exempel där ett rematiskt led spetsstälts ur en relativsats (10).

(10) A₁: du tänkte att det hade nånting med mört å göra som är en fisk?
B₁: hehehe näe det där var en helt galen (.) hehe tanke som kom upp när vi (.) när vi diskutera det här

A₂: vadå vad är det för?

B₂: [_{REMA} att det skulle nappa väl i skymningen eller nåt sånt där till exempel] var det nån [som hade en teori kring __]

(Språket i P1, 9 sept. 2014)

Det här exemplet är hämtat från en diskussion i radioprogrammet Språket i P1, och handlar om ursprunget för uttrycket *kura mörtning*. Programledaren A pratar med inringaren, och är intresserad av vad hon och hennes vänner tror att uttrycket betyder. Satsflätan finns i B₂, och det spetsställda ledet fungerar som ett direkt svar på frågan i A₂.

3.2 Kontrast

Kontrast framhäver ett element gentemot andra element i en tillgänglig jämförelsemängd. Både topikfraser och rematiska fraser kan vara kontrastiva (se t.ex. Andréasson 2007). Detta gäller också när de spetsställs ur relativsats. En spetsställd kontrastiv topik i satsfläta med relativsats finns i (11). Det kontrastiva ledet är markerat med versaler.

(11) A: ja men Jhonny med Jh menar jag alltså

B: nej men DET finns det väl ingen [som heter __]?

(Samtal, okt. 2011)

Exemplet är hämtat från ett samtal om ovanliga stavningar av namn. Det spetsställda pronomenet i B:s yttrande uttalades med kontrastbetoning, och syftar tillbaka på namnet Jhonny stavat med Jh, som kontrasteras mot en mängd andra namn som tidigare diskuterats, och som folk heter. Som nämnts i avsnitt 2.1 måste topikfraser som spetsställs ur relativsats dock inte framkalla idén om en kontrastmängd, och detsamma gäller rematiska led. I (10) ovan finns ingen tydlig kontrastmängd till det spetsställda rematiska ledet i B₂.

Delmaterial A innehåller däremot några exempel där kontrast verkar obligatoriskt. Ett särskilt intressant exempel finns i (12), hämtat från ett samtal om vilda djur i Kalifornien.

(12) A: men jag tror att det finns lite farligare än i Sverige i alla fall

B: ja [ett LODJUR] har jag inte hört talas om någon [som blivit uppäten av __]

(Samtal, sommaren 2013)

Testet för aboutness-topik fungerar dåligt här. *About*-meningen i (12') är inte en bra parafraas, eftersom (12) inte handlar om något specifikt lodjur.

(12') Hon sa om {ett lodjur} att {hon inte har hört talas om någon som blivit uppäten av det}.

Det B vill säga är snarare att han inte hört talas om någon som blivit uppäten av något lodjur överhuvudtaget. Det betyder att nominalfrasen *ett lodjur* får en icke-specifik tolkning här, trots att den är spetsställd. Enligt testet är den alltså inte en bra aboutness-topik. Det spetsställda ledet tycks heller inte uppenbart kunna tolkas som rema.

B:s yttrande uttalades med kontrastiv betoning på ordet *lodjur*. Lodjur kontrasteras mot pumor, som finns i Kalifornien och som varit på tal något tidigare i konversationen. En tänkbar kontrastmängd finns alltså i kontexten i form av hypertemat vilda djur (som man kan bli uppäten av).⁷

Kontrastiv betoning har också det spetsställda ledet i (13).

(13) nu ska vi prata om ett par (.) små (.) vanliga ord (.) [ALLTFÖR vanliga] (.) är det många [som tycker __] (.) eller tänker
(Språket i P1, 22 maj 2012)

Även här har vi att göra med ett led som inte uppenbart fungerar som en bra topik eller kan tolkas som rema, men som går bra att spetsställa. Här finns ingen uppenbar kontrastmängd i kontexten, men eftersom ledet har kontrastbetoning, framkallas idén om en kontrastmängd ändå. Jfr följande exempel från Andréasson (2007).

(14) a. – Vad irriterad du ser ut. Är det något särskilt?
b. – Ja, MIN hund får inte komma med på julfesten.
(Andréasson 2007: 87)

Här är *min* i (14b) kontrastivt betonat, och yttrandet presupponerar att någon annans hund får komma på festen. Det spelar ingen roll att inga andra hundar finns tillgängliga i kontexten sedan tidigare.

7. En granskare påpekar att en generisk tolkning av den spetsställda frasen är möjlig här. Då kan man se resten av meningen som en kommentar om typen lodjur i allmänhet. För det vidare resonemanget i det här avsnittet är det intressant att notera att kontrastbetoning tycks nödvändigt för att en sådan tolkning ska vara möjlig.

När det gäller exemplet i (13) framkallas idén om olika grader av vanlighet, och man kan tänka sig att *ALLTFÖR vanliga* kontrasterar med exempelvis *LAGOM vanliga*.

En hypotes är att den kontrastiva tolkningen licenserar spetsställning i fall där den inte licenseras genom att ledet kan tolkas som topik eller rema. I så fall skulle möjligheten att med hjälp av betoning tvinga fram en kontrastmängd fungera som en sista utväg om ingenting annat i kontexten kan licensera spetsställningen. En sådan hypotes stöds av det faktum att en satsfläta med relativsats som inte låter naturlig ofta blir lättare att tolka om man lägger kontrastbetoning på det spetsställda ledet. Vidare forskning behövs för att pröva hypotesen mer systematiskt.

3.3 En begränsning

I lokal spetsställning fungerar det spetsställda ledet ofta som scenbyggare, vilket illustreras i (15), där *efter en liten stund* fyller den funktionen.

- (15) A: Vad hände sen?
B: [Efter en liten stund] smög hon ut från bion __.

Scenbyggare är adverbiala uttryck som bygger upp en slags scen för resten av yttrandet och som anger omständigheter som inte nödvändigtvis redan är aktuella, men inte heller är det som talaren eller skribenten huvudsakligen vill förmedla genom yttrandet (Andréasson 2007: 81ff).

Det verkar inte möjligt att spetsställa ett adverbial som *efter en liten stund* ur en relativsats (16).

- (16) a. A: Vad hände sen?
B: [Efter en liten stund] träffade jag en tjej [som smög ut från bion] __.
b. *[Efter en liten stund] känner jag en tjej [som smög ut från bion __].

B:s yttrande i (16a) är inte ogrammatiskt. Däremot modifierar adverbialen här matrisverbet, och anger alltså när B träffade tjejen, inte när tjejen smög ut från bion. Om en sådan tolkning blockeras, t.ex. om vi väljer ett matrisverb som inte är kompatibelt med adverbialen *efter en liten stund*, blir meningen mycket svår att tolka överhuvudtaget, vilket illustreras i (16b).

Begränsningen gäller inte för satsflätor i allmänhet. I satsfläta med *att*-sats kan led som *efter en liten stund* spetsställas, som (17) visar.

- (17) A: Vad hände sen?
 B: [Efter en liten stund] tror jag [att hon smög ut från bion __].

Här ska *efter en liten stund* mest sannolikt tolkas som en modifiering av aktionen som uttrycks av verbet i relativsatsen. Satsen handlar alltså inte om när B tror något, utan om när smygandet skedde.

Tids- och rumsadverbial *kan* i vissa fall spetsställas ur relativsatser. Ett exempel på det ser vi i (18).

- (18) Barnen har ju äntligen börjat sova nån halvtimme längre (mkt för småbarnsföräldrar) så [imorgon] vet jag tre trötta barn [som kommer vara ganska sega __].

(Språkbanken: Bloggmix 2013)

Imorgon modifierar här aktionen i relativsatsen, och inte den aktion som uttrycks i matrissatsen, och (18) är alltså en satsfläta. Frågan är vad som är skillnaden mellan led som *imorgon*, som alltså kan spetsställas ur en relativsats, och led som *efter en liten stund*, som inte kan det. En möjlighet är att det har att göra med adverbialens semantik. Medan *imorgon* är deiktiskt och syftar på en väl avgränsad entitet, är *efter en liten stund* vagt, och innefattar en relation mellan flera tidpunkter. Om led som spetsställs ur en relativsats måste vara topik, rema eller kontrastiva i huvudsatser kan man tänka sig att *imorgon* i (18) kan spetsställas på grund av att det är en avgränsad tidpunkt och att tidpunkter kan fungera som aboutness-topik. Adverbiella uttryck som är semantiskt mer komplexa, som *efter en liten stund*, bidrar däremot inte med någon enkelt urskiljbar entitet som vi kan säga något om, och är därför inga bra toppikkandidater. Däremot kan sådana led fungera som scenbyggare i den lokala satsen.⁸

8. Givet observationen om kontrast i avsnitt 3.2 borde exempel som (16b) kunna förbättras om vi sätter dem i en kontext där det spetsställda ledet naturligt kan få en kontrastiv tolkning. I (i) har jag försökt skapa en sådan kontext, och exemplet tycks åtminstone något bättre.

(i) A: Var det någon som smög ut redan när filmen började?
 B: ?Nej, men [efter en liten STUND] känner jag en tjej [som smög ut __].

4 Relativisering ur relativsats

I en klar majoritet av exemplen i delmaterial A är satsflätan alltså bildad genom spetsställning till fundamentet i en huvudsats, och vi såg i avsnitt 3 att sådana led är aboutness-topik, rema eller framkallar en kontrastmängd. Vad gäller dessa led kan vi tydligt se en koppling mellan spetsställning och diskursfunktion. I delmaterialet finns också sju exempel där satsflätan bildats genom relativisering ur relativsats, som i (19a–c).

- (19) a. det är sånt₂ [Op₂ som jag tror att vi är många₁ [Op₁ som __₁ är fundersamma över __₂]]
(P1 Kossornas planet, 18 feb. 2012)
- b. vi kanske ska be att få låna skräcksalen nere på konst och musik där₂ [där₂ man inte ser dom₁ [Op₁ som __₁ sitter __₂]]
(Samtal, okt. 2014)
- c. och sen så sa dom [”Aron du får sparken”]₂ [vilket₂ det inte är första gången₁ [Op₁ jag hör nån säga __₂ __₁]]
(Aron Flam, stand-up, 2015)

I vart och ett av exemplen i (19) finns två relativsatser, den ena inbäddad i den andra. Själva satsflätan bildas genom relativisering av ett led i den djupare inbäddade relativsatsen.

I svenska *som*-relativer finns inget synligt spetsställt led, men en vanlig analys är att en osynlig operator flyttar till Spec-CP i sådana relativsatser (t.ex. Platzack 2000). I (19a–c) är de djupast inbäddade relativsatserna alla av sådan typ. I (19a) är också den andra relativsatsen en *som*-relativ⁹, medan (19b) har en adverbial relativsats med *där* som relativt adverb, och (19c) har *vilket* som relativt pronomen.

Vad gäller diskursfunktion är det inte uppenbart att det måste vara någon särskild relation mellan det spetsställda ledet i en relativsats och resten av relativsatsen, eller för den delen mellan relativsatsens huvud och relativsatsen. Det finns visserligen analyser av relativsatser som räknar med att de måste stå i en aboutness-relation till huvudet, som då utgör topik (Van Valin & LaPolla

9. I skrift utan kontext kan (19a) läsas som en emfatisk omskrivning, där *sånt* är pivån, och den relativa bisatsen fungerar som utbrytningskomplement och är logiskt presupponerad, men när man lyssnar på exemplet framstår det som mer sannolikt att det är fråga om en vanlig restriktiv relativsats.

1997: 626ff). Det antagandet är ganska rimligt om vi talar om icke-restriktiva relativsätser, där relativsatsen lägger till extra information om huvudet. Den *vilket*-inledda relativsatsen i (19c) är ett tydligt exempel på detta. Relativsatsen kan ses som ett tillägg av information om yttrandet ”Aron, du får sparken”.

Men i restriktiva relativsätser är relationen mellan relativsatsen och huvudet inte en aboutness-relation. Det blir tydligt om vi ser på exempel som (20), där relativsatsens huvud är kvantifierat.

- (20) Anna kan räkna upp namnen på alla människor₁ [Op₁ som ___₁ har bestigit Kebnekaise].

Relativsatsen i (20) handlar inte om alla människor, eftersom (20) inte implicerar att alla människor har bestigit Kebnekaise. Den säger heller ingenting om gruppen människor i allmänhet. Istället avgränsar relativsatsen huvudets syftning genom att peka ut en delmängd av gruppen människor.

Vid satsflätning måste den djupast inbäddade relativsatsen vara restriktiv (Engdahl 1997, Platzack 1999, Telemann m.fl. 1999). Men den övre relativsatsen kan vara antingen icke-restriktiv, som i (19c) eller restriktiv. Ett otvetydigt exempel på det senare finns i (21).

- (21) Vi makulerade alla tidskrifter om ämnen₂ [Op₂ som vi inte har någon₁ på institutionen [Op₁ som ___₁ håller på med ___₂]].

Den relativsats som bildats genom flytt av Op₂ är restriktiv, och avgränsar huvudet *ämnen*.

Jag har här antagit att det led som spetsställs är en relativoperator. Andra analyser utgår från idén att relativsatsens huvud genereras inuti relativsatsen (t.ex. Kayne 1994). Oavsett vilken typ av analys man utgår ifrån är relationen mellan huvudet och relativsatsen i en restriktiv relativsats avgränsande och inte en aboutness-relation. Spetsställningen kan alltså inte enkelt sägas motiverad av att operatoren (eller det flyttande huvudet) kopplar samman en topik med en sats som handlar om den. Slutsatsen vi måste dra givet exempel som (21) blir att en aboutness-relation inte är nödvändig i den här typen av satsflätor. Den likhet som finns mellan spetsställningen i relativisering och spetsställning till fundamentet i huvudsats verkar främst vara syntaktisk. Båda typerna av spetsställning kan analyseras som flyttning av ett led till Spec-CP.

5 Avslutande kommentarer

I artikeln har jag undersökt det spetsställda ledets funktion i satsfläta med relativsats, och har besvarat två frågor: om spetsställning i satsfläta med relativsats fyller samma funktion(er) som lokal spetsställning, och om spetsställningen alltid är diskursmotiverad. Frågeställningarna motiverades av den mer övergripande frågan om vilken roll informationsstrukturella principer ska ges i analysen av begränsningar på satsflätor.

Undersökningen har visat att spetsställda led i satsfläta med relativsats ofta fungerar som aboutness-topik. Det finns också ett exempel där det spetsställda ledet är rema. De här funktionerna har spetsställda led också ofta i lokal spetsställning, och såtillvida liknar alltså spetsställning ur relativsatser lokal spetsställning. Det spetsställda ledet kan vara kontrastivt, men det behöver inte vara det, utom i vissa speciella fall, exempelvis när en indefinit nominalfras med icke-specifik tolkning spetsställts.

Vidare visade undersökningen att begränsningarna på satsfläta med relativsats är starkare än begränsningarna på lokal spetsställning och satsfläta med *att*-sats, åtminstone på ett sätt, nämligen att vissa scenbyggande tidsadverbial, som *efter en liten stund*, inte verkar kunna modifiera bara aktionen som uttrycks av verbet i relativsatsen. I de fall där ett tidsadverbial är spetsställt och bara modifierar aktionen i relativsatsen tycks det vara frågan om adverbial som *imorgon*, som denoterar lätt avgränsade och urskiljbara tidpunkter. Jag föreslog att anledningen att ett adverbial som syftar på en sådan tidpunkt kan spetsställas är att tidpunkten kan fungera som aboutness-topik. Fraser som *efter en liten stund* är för vaga för att vara bra kandidater för att utgöra topik. Spetsställning ur *att*-sats är inte begränsat på samma sätt; här går det bra att spetsställa adverbial som *efter en liten stund*.

Förutom spetsställning i huvudsats förekommer satsflätor bildade genom relativisering ur relativsats. Relativsatsens huvud måste då inte stå i en aboutness-relation till resten av relativsatsen, men det kan göra det, som i icke-restriktiva satser. Spetsställningen är en följd av hur man bildar relativsatser i svenska, vilket också kan ses som flyttning till Spec-CP.

För att återknyta till den mer övergripande frågan om informationsstrukturens roll i att förklara när man kan bilda satsflätor, blir svaret, mot bakgrund av undersökningen, att informationsstrukturella generaliseringar bidrar med viktiga insikter, men att de inte räcker för att förklara hela mönstret. I undersökningen framträder visserligen tydliga informationsstrukturella mönster när det gäller det spetsställda ledet. Men det att satsfläta med relativsats är mer begränsad än lokal spetsställning och satsfläta med *att*-sats får ingen uppenbar

förklaring utifrån de informationsstrukturella och pragmatiska principer som föreslagits av exempelvis Goldberg (2006) och Erteschik-Shir (1973, 1982). Studiet av det spetsställda ledets funktion kan bidra med ledtrådar till de begränsningar som finns på satsflätor, men en fullständig analys måste också säga något om skillnaden mellan relativsatser och *att*-satser, och förklara varför just relativsatser uppvisar de begränsningar vi ser. Sett ur ett vidare perspektiv måste också skillnaden mellan de fastlandsskandinaviska språken och språk som inte tillåter satsfläta med relativsats förklaras.

En intressant fråga för vidare forskning är om det finns någon koppling mellan observationen att kontrast förbättrar satsflätor som annars är omöjliga, och observationen att spetsställda adverbial begränsas av sin denotationstyp.

Referenser

- Allwood, Jens. 1976. The complex NP constraint as a non-universal rule and some semantic factors influencing the acceptability of Swedish sentences which violate the CNPC. *University of Massachusetts Occasional Publications in Linguistics II*, 1–20.
- Andréasson, Maia. 2007. *Satsadverbial, ledföljd och informationsdynamik i svenskan*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Chomsky, Noam. 1973. Conditions on Transformations. I Anderson, Stephen R. & Paul Kiparsky (red.): *A Festschrift for Morris Halle*. Cambridge, MA: MIT Press, 232–286.
- Chomsky, Noam. 2001. Derivation by Phase. I Kenstowicz, Michael (red.): *Ken Hale: A Life in Language*. Cambridge, MA: MIT Press, 1–52.
- Christensen, Ken Ramshøj & Anne Mette Nyvad. 2014. On the nature of escapable relative islands. *Nordic Journal of Linguistics* 37-1, 29–45.
- Christensen, Kirsti Koch. 1982. On Multiple Filler-Gap Constructions in Norwegian. I Engdahl & Ejerhed (red.), 77–98.
- Daneš, František. 1974: Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. I Daneš, František (red.): *Papers on Functional Sentence Perspective*. Prague: Academia, 106–128.
- Diderichsen, Paul. 1946. *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Engdahl, Elisabet. 1997. Relative clause extractions in context. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60, 51–79.

- Engdahl, Elisabet & Eva Ejerhed. 1982. *Readings on Unbounded Dependencies in Scandinavian Languages*. Stockholm: Almquist & Wiksell International.
- Engdahl, Elisabet & Filippa Lindahl. 2014. Preposed object pronouns in mainland Scandinavian. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 92, 1–32.
- Erteschik-Shir, Nomi. 1973. *On the Nature of Island Constraints*. Doktorsavhandling, Massachusetts Institute of Technology.
- Erteschik-Shir, Nomi. 1982. Extractability in Danish and the Pragmatic Principle of Dominance. I Engdahl & Ejerhed (red.), 175–191.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goldberg, Adele. 2006. *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. New York: Oxford University Press.
- Jensen, Anne. 2002. Sætningsknuder i dansk. *NyS Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 29, 105–124.
- Kayne, Richard S. 1994. *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lindahl, Filippa. 2010. Spetsställda led och rematiska relativter. En korpusstudie av satsflätor med presenteringsomskrivning/existentialsats. Magisteruppsats, Göteborgs universitet.
- Lindahl, Filippa. 2011. Spetsställda bisatser i satsfläta med relativsats. *Språk och stil* 21, 199–204.
- Lindahl, Filippa. 2017. *Extraction from relative clauses in Swedish*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet.
- Platzack, Christer. 1999. Satsfläta med relativsats. I Haskå, Inger & Carin Sandqvist (red.): *Alla tiders språk. En vänskrift till Gertrud Pettersson november 1999*. Lund: Lunds universitet, 189–199.
- Platzack, Christer. 2000. A Complement-of-N⁰ Account of Restrictive and Non-Restrictive Relatives. The Case of Swedish. I Alexiadou, Artemis, Paul S. Law, André Meinunger & Chris Wilder (red.): *The Syntax of Relative Clauses*. Amsterdam: John Benjamins, 265–308.
- Reinhart, Tanya. 1981. Pragmatics and linguistics: An analysis of sentence topics. *Philosophica* 27-1, 53–94.
- Ross, John Robert. 1967. *Constraints on Variables in Syntax*. Doktorsavhandling, Massachusetts Institute of Technology.
- Taraldsen, Knut Tarald. 1982. Extractions from Relative Clauses in Norwegian. I Engdahl & Ejerhed (red.), 205–221.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts.

- Vallduví, Enric & Elisabet Engdahl. 1996. The linguistic realization of information packaging. *Linguistics* 34-3, 459–519.
- Van Valin, Robert D. & Randy J. LaPolla. 1997. *Syntax: Structure, Meaning and Function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wellander, Erik. 1939. *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner.

Summary

This article presents data on extraction from relative clauses in Swedish and discusses the function of the preposed phrase in such constructions. Results from a study of 100 extraction sentences from conversation and radio are reported. The study shows that the preposed phrase is often an *aboutness topic* (Reinhart 1981), but that it can also function as the information *focus* of the sentence. In main clauses, the preposed phrase can be contrastive but it does not have to be, unless it is neither the topic or the focus of the sentence. In local preposing, time and place adverbials often function as *scene-setters* (Andréasson 2007), but there are no preposed phrases with this function in the 100 sentences in the study. In a majority of the examples in the data set, the preposing is related to a particular discourse function, but there are also examples of relativization out of relative clauses. This can be seen as preposing of a relative operator and the function is primarily syntactic. Although information structure and discourse function are important in accounting for the extractions, it is not clear how a purely pragmatic approach can account for the fact that extraction from relative clauses is more restricted than extraction from *that*-clauses.

Filippa Lindahl
Göteborgs universitet
Institutionen för svenska språket
Box 200
SE-40530 Göteborg
filippa.lindahl@svenska.gu.se